

**ИНОВАЦИИ В УЧИЛИЩНА СРЕДА
ИЛИ УЧИЛИЩЕН "БИГ БРАДЪР"**

ВЕСЕЛИНА КАЧАКОВА

Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

vesikachakova@gmail.com

**INNOVATIONS AT SCHOOL ENVIRONMENT
OR SCHOOL "BIG BROTHER"**

VESSELINA KACHAKOVA

Institute for the Study of Societies and Knowledge, BAS

Abstract

The development of new technologies has changed the ways of learning and the traditionally conservative school environment. The article outlines three of the most widespread technological innovations at school: 1) video observation; 2) electronic registers for tracking student's presence and success; 3) the use of social media for creating digital identity of students; as well as the benefits and risks of the new technologies for the personality of young people and for the society.

Digital citizenship is seen as a possible link to save the relationship between technology and society and to find the ways to protect the personal identity and the social well-being of our digital society.

Keywords: innovation, new technologies, school, digital citizenship.

“ГОЛЕМИЯТ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА”

Джордж Оруел

Развитието на новите технологии промени ежедневието на хората, особено на по-младите, промени начините на учене и започна да променя традиционно консервативната училищна среда. Стъпка по стъпка в училище навлизат системите за видеонаблюдение; комуникацията между учители, ученици и родители се улеснява от мобилните телефони и сформирването на групи в приложения като Фейсбук, Вайбър, Месинджър и др.; въвеждат се електронни дневници за проследяване на присъствието и

напредъка на всеки ученик в училище, създават се програми с електронни уроци, виртуални класни стаи и други възможности за онлайн обучение, прилагат се иновативни програми, които заместват тетрадките и учебниците с таблети; като в следващите години технологичните иновации в училищната среда се очаква да се увеличават все повече. Въпреки безспорните предимства и удобства, навлизането на новите технологии в училище създават и заплахи за неприкосновеността на идентичността на младите хора в съвременния дигитален свят.

В изложението на статията са разгледани три от най-широко разпространените технологични и комуникационни иновации в училище: (1) системите за видеонаблюдение в училище; 2) електронните дневници за проследяване на отсъствията и успеха на учениците; 3) използването на социалните медии за изграждане на дигитална идентичност и личностно представяне на учениците, предимствата и заплахите, свързани с прилагането им, както и етичните въпроси, които повдигат.

Системите за видеонаблюдение в българските училища са одобрени със становище на Комисията за защита на личните данни (КЗЛД) от 2018 г. и започват да се прилагат все по-масово. В становището си КЗЛД взема предвид правото за защита на неприкосновеността на личността, заложено в Конституцията на Република България (и в редица европейски и международни актове) и фактът, че няма създаден регламент, който да указва правила за инсталиране и внедряване на системи за видеонаблюдение в училищата. Въпреки това водещ мотив за въвеждането на системите за видеонаблюдение е запазването на обществения интерес с аргумент за: *„подобряване на сигурността и прозрачността на грижите, както и решаване на възникнали конфликти при отглеждането на децата в детските заведения, а също и в училищата, с цел защита живота и здравето на най-уязвимата категория от обществото като цяло – децата и непълнолетните български граждани“* (РБ КЗЛД Становище, 2018: 5). В становището при позоваване на понятието „обществен интерес“ се пояснява, че то е *„абстрактна правна, политическа, философска и социално-икономическа категория“*, която поставя сигурността, живота и здравето на българските деца и ученици като въпрос от първостепенна важност за обществото. (РБ КЗЛД Становище, 2018: 5)

С въвеждане на системите за видеонаблюдение в училище участниците в училищния живот се уведомяват, че се намират в „обект под видеонаблюдение“, но без

да имат правото на отказ и без да знаят кога, от кого и защо са наблюдавани. Така действията на училищните власти са съобразени със законовите разпоредби, че никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без неговото знание. Същевременно да знаеш, не означава, че си съгласен да бъдеш под видеонаблюдение.

В отговор на тази практика в много случаи учениците решават да „изпробват“ дали и как действа видеонаблюдението, като умишлено провокират учителите или съучениците си и демонстрират обидно и арогантно поведение пред камерата. Ситуации, подобни на тези в популярния телевизионен формат „Биг Бродър“, където фактът, че са наблюдавани, кара някои от участниците да се държат неестествено, грубо и предизвикателно, само за да предизвикат внимание и зрителски интерес към себе си. Друга практика сред учениците, вероятно в отговор на това, да бъдат наблюдавани без тяхното съгласие, е създаването на снимки и видеа, в които те самите влизат в ролята на Биг Бродър и измислят „мисии“, с които да осмиват, обиждат или унижават свои учители или съученици – като прилагат т. нар. кибертормоз. Резултатите от проучване на De Wet показват, че учителите все по-често съобщават, че са жертва на физически и психически тормоз от учащите се в техните класни стаи, в училище, на обществени места и в Интернет (De Wet, 2019: 99).

Изследванията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) относно училищната безопасност в България през 2013 г. и 2018 г. показват, че случаите на физически и психически тормоз сред учениците не са намалели, а дори леко са се повишили от 24% на 26%. Същата тенденция се наблюдава и при случаите на вербални и невербални нападки към учителите и училищния персонал, които за изследвания период са се увеличили от 3% на 5% (OECD, 2019: 103). Основен аргумент срещу мотива за използването на постоянно видеонаблюдение в училище като мярка за защита на живота и здравето на учениците е фактът, че да наблюдаваш едно действие не означава, че можеш да го предотвратиш – можеш само да го съдиш в последствие.

За разлика от физическия свят, където информацията и поведението са ограничени във времето и пространството, в което се случват, видеозаписите (особено, ако са онлайн в реално време) могат лесно да бъде търсени, извлечени, обработвани, пренареждани и възпроизвеждани по начини, почти невъзможен за контрол (Aresta,

2016: 148). Така, например, при жертвите на кибертормоз едно видео или снимка с обидно и/или злепоставящо съдържание може за няколко минути да достигне до всички ученици в училище или в града, както и да се появява отново и отново и да оказва негативно влияние върху бъдещите лични и професионални планове на засегнатите. Подобни случаи поставят въпроса за собствеността върху миналото: кой притежава миналото, кой може да разполага с него и може ли нашето минало да бъде само наше и никой да не може да го използва без нашето съгласие. Като възможни механизми за защита на достойнството и неприкосновеността на личността от минали събития, Ставру предлага съвременния човек да бъде въоръжен с нова система от права: „*правото да бъдеш забравен*“ и „*правото да не знаеш за миналото си*“, ... *правото окончателно да заличиш дигиталното си минало („до последното копие“); правото да завеждаеш своите дигитални активи; правото да забраниш разпространяването на дигитално ти минало преди и след своята смърт; правото на всеки да бъде „освободен“ от своето минало, ... и др.* (Ставру, 2019: 59)“.

Видеонаблюдението в училище насочва внимание и към един обществен проблем, свързан с кризата на доверие, както между хората, така и между хората и институциите. В съвременния свят обществото сякаш измества доверието си от доверие в хората (учителите и децата си) към доверие в записващите устройства. Кризата на доверието се проявява и в мнителност и песимистични нагласи за бъдещето и за мястото на отделния човек в него, като поставя въпроса: „Ако тези, които притежават данните, притежават бъдещето, то кой притежава данните? На кого принадлежат – на личността, на правителството, на някоя корпорация, или на обществото (Харари, 2019: 69,72)?“.

Новите предизвикателства за достойнството и неприкосновеността на отделната личност в училище, свързани с усещането да бъдеш наблюдаван без твоето съгласие; липсата на ясен регламент и открито говорене кой и за какво използва системите за видеонаблюдение в училище; в комбинация с кризата на доверието и на системата от ценности в обществото, предупреждават за риска от установяване на училищно управление с невидима дигитална власт, в която „ГОЛЕМИЯТ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА“ постоянно и навсякъде, без да знаеш кой е той и как изглежда (Оруел, 2009: 8).

Друга иновация, която все повече навлиза в българските училища, също е свързана с контрола, но в този случай чрез използване на електронни дневници и онлайн системи за проследяване на присъствието и успеха на учениците. Съвременните технологии позволяват на учителите по-бързо и лесно да извършват административните дейности, както и дейностите по изготвяне и оценяване на ученическите работи, като в някои случаи дори самата проверка може да се извърши от обучителната програма и автоматично да покаже резултатите на всеки ученик (например програмата *Google за образованието*); родителите имат достъп по всяко време до тестовете и задачите на своите деца и получават съобщение, ако детето им не е присъствало в час (shkolo.bg); като ползи за учениците могат да се посочат безпристрастната компютърна оценка и възможността да създават свои електронни файлове с най-големите си успехи от тестове, състезания, проекти и др., както и да използват облачното интернет пространство, за да могат лесно да си подреждат и архивират ресурси по интересни за тях теми. Въпреки директните ползи и предимства от електронните дневници и възможностите за онлайн курсове и обучения (подобно на Уча.се и www.coursera.org), притеснение в публичното пространство предизвиква искането на Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) да има постоянен достъп до електронната система на Министерство на образованието и науката. В проекта на *Инструкция за достъпа на Държавна агенция „Национална сигурност“ до информационните фондове на Министерството на образованието и науката* и в *Мотивите* към нея, не става ясно с каква цел ще бъде използвана информацията: дали ДАНС ще подпомага МОН в откриването на децата, отпаднали от училище; дали ще търсят връзка между отсъствията на учениците и евентуални техни незаконни прояви; дали ще търсят изявените деца по математика и информационни технологии, за да ги наблюдават за какви цели използват знанията си и пр.[1] Липсата на отворена комуникация и едностранното взимане на решения без диалог между институциите и гражданите създава поводи за притеснение относно приложимостта на демократичните принципи на управление и опасността от налагане на скрит дигитален контрол върху живота на учениците.

Друга промяна в живота на учениците в резултат от развитието на новите технологии днес е привързаността им към социалните мрежи в интернет

пространството, където могат да изграждат свой виртуален свят и своя дигитална идентичност. За своето дигитално представяне, учениците сами разкриват личните си данни и информация (снимки, име, прякор, лична информация с данни за контакт и/или биографични данни, лични предпочитания, лична, семейна обвързаност, принадлежност към клубове, институции и организации, връзка с други онлайн пространства като Twitter, Facebook, etc.) на системи, които не познават и не могат да контролират (Aresta, 2016: 157 – 158).

Изостря се необходимостта от най-ранна детска възраст в училище да се говори за рисковете в дигиталния свят, свързани със създаването на контакти с непознати, споделянето на лична информация, присъединяването към една или друга група и т.н. Такива образователни функции у нас изпълнява българският Център за безопасен интернет, като предлага специално разработени видеа и материали за повишаване на информираността на обществото за рисковете за деца при ползване на интернет, социални мрежи и мобилни устройства, както и начините за превенция и търсене на помощ.; приема сигнали за детска порнография и компютърни посегателства срещу деца и непълнолетни; консултира по телефон и по онлайн канали деца, непълнолетни, родители и учители при инциденти на деца онлайн; разработва и провежда различни обучения на деца, млади хора, родители, учители и други професионалисти (www.safenet.bg).

Развитието на новите технологии и навлизането им в обществения и училищния живот е необратим процес със своите възможности и заплахи. От хората зависи в максимална степен да се възползват от възможностите, но и да се предпазят от заплахите. От сегашните ученици освен отлични познания за устройства и приложения се очаква също така използват информацията и технологиите по безопасен, легален и отговорен начин и да проявяват позитивна нагласа за използване на технологиите в подкрепа на сътрудничеството, обучението и продуктивността. (Aresta, 2016: 146).

Обученията за етична и безопасна употреба на новите технологии е добре да започнат още от първи клас и при навлизане в пубертета учениците да надграждат знанията и уменията си с часове по дигитално гражданство. Основните теми в обучението е препоръчително да включват: безопасност и неприкосновеност на личността в онлайн пространството; адекватно дигитално представяне и използване на

подходящ стил на комуникация; проявяване на емпатия към човека от срещнатата страна и неговите чувства; спазване на закона; уважаване на поверителността на споделената информация и отстояване на дигиталните права и свободи. Важна отговорност на учителите, които използват технологии в класната стая, е да включат киберетиката като част от учебната програма и да мотивират учениците да правят собствени проучвания по темата.

От учителите, родителите и обществото се очаква да предоставят необходимата информация на децата в училище и да дадат пример за справяне с рисковете, които новите технологии пораждаат за правата и свободите на личността и за моралното и социалното благополучие на обществото (Ивков, 2018: 309). Важно за учениците е не само да знаят как да използват новите технологии, а също така да имат способностите да преценяват силата на изображенията и звуците в онлайн посланията, да разпознават и използват силата да управляват и да променят дигиталната среда по добросъвестен начин. Знанията и уменията по дигиталното гражданство са надеждата за опознаване на взаимоотношенията между технологиите и обществото и влиянието, които имат едно спрямо друго, за преосмисляне на ролята на новите технологии и начините, по които се използват.

БЕЛЕЖКИ

[1] ДАНС поиска достъп до информация от фондовете на МОН, след като 21-годишно момче успя да преодолее системата за сигурност на Националната агенция по приходите и да извлече личните данни на пет милиона български граждани.

ЛИТЕРАТУРА

Иванова-Варджийска, Е. (2019). Етическо изследване и развитие на етическа компетентност в средното училище. // *Етически изследвания*, (4, кн.1), 16 – 25.

Ивков, Б. (2018). „Отборът“ на надеждата. Невроетиката и невросоциологията – бариера пред негативните последици за човека от масовизирането на съвременните технологии. // *Етически изследвания*, (3, кн. 2), 300-314.

Министерство на образованието и науката. (2019) Проект на Инструкция за достъпа на Държавна агенция „Национална сигурност“ до информационните фондове на Министерството на образованието и науката, <https://www.mon.bg/bg/100164> [Посетен 25.09.2019]

Оруел, Дж. (2009). *1984. Фермата на животните*. София, Фама.

Република България Комисия за защита на личните данни. (2018) Становище на Комисията за защита на личните данни рег. № п – 5375/2017 г от 30.04.2018 г. гр. София, на: https://www.cpdp.bg/index.php?p=element_view&aid=2106, [Посетен 25.09.2019]

Ставру, С. (2019). Нашата памет е нашата крепост: биологична и дигитална памет в битка за субекта! // *Етически изследвания*, (4, кн.1), 51 – 61.

Харари, Ю. (2019). *21 урока за 21-ви век*. София, „Изток-Запад“.

Център за безопасен интернет, официална страница: <https://www.safenet.bg/bg/about-us> [Посетен 25.09.2019]

Aresta, M., L. Pedro & C. Santos (2016.) Building a Presence in the Online Space. // Brown, E., A. Krasteva & M. Ranieri. *E-Learning & Social Media: Education and Citizenship for the Digital 21st Century*. Charlotte, NC, 143 – 166.

Cunningham, C. (2016.) Digital Citizenship: Communication Capabilities and Technological Literacy. // Brown, E., A. Krasteva & M. Ranieri. *E-Learning & Social Media: Education and Citizenship for the Digital 21st Century*. Charlotte, NC, 275 – 295.

De Wet, C. (2019). Understanding Teacher-targeted Bullying: Commenters' Views. // *Glocal Education in Practice: Teaching, Researching, and Citizenship*. BCES Conference Books, Vol. 17, Sofia, 94 – 100.

OECD (2019), TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners, TALIS, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en> [Attended at 25. 09.2019]

University of Michigan (2013 – 2014) Ethical Issues in Educational Technology <https://ctools.umich.edu/access/content/user/csharbo/Public%20Portfolio%20Files/Position%20Paper%20%233.pdf> [Attended at 25. 09.2019]